

PIOTR MICHALIK*

PRZYSZŁOŚĆ ZWOLNIEŃ PODATKOWYCH
DLA ZWIĄZKÓW WYZNANIOWYCH W ŚWIETLE
NAJNOWSZEGO ORZECZNICTWA SĄDU NAJWYŻSZEGO USA

Orzecznictwo Sądu Najwyższego USA (SN) w zakresie zwolnień podatkowych dla związków wyznaniowych od lat jest niezmienione¹. Jednak konstytucyjna przyszłość przedmiotowych zwolnień pozostaje niejasna. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest rozwój praw osób homoseksualnych, zgodnie z orzecznictwem SN gwarantowanych przez klauzule równej ochrony prawnej i klauzulę sprawiedliwego procesu V i XIV Poprawki do Konstytucji federalnej. Najnowsze orzecznictwo SN przedstawione w niniejszym opracowaniu pozwala wyznaczyć najbardziej prawdopodobne kierunki przyszłych rozstrzygnięć SN w narastającym konflikcie między pełnym równouprawnieniem homoseksualistów, a wolnością religijną.

* Dr, członek Polskiego Towarzystwa Prawa Wyznaniowego, Kraków, e-mail: piomi@op.pl

¹ Szerzej na temat orzecznictwa Sądu Najwyższego USA w kwestii zwolnień podatkowych dla związków wyznaniowych pisałem w opracowaniu pt. *Zwolnienia podatkowe dla związków wyznaniowych w orzecznictwie Sądu Najwyższego USA*, („Studia z Prawa Wyznaniowego” 2012, t. 15, s. 5-28). Niniejszy artykuł jest pewnego rodzaju dopełnieniem tamtych rozważań.

I. RÓWNOUPRAWNIENIE HOMOSEKSUALIZMU
A STATUS PRAWNY ZWIĄZKÓW WYZNANIOWYCH W USA

Od ponad dekady Sąd Najwyższy USA nie wypowiadał się w sprawie zwolnień podatkowych dla związków wyznaniowych². Wielokrotnie zajął jednak stanowisko w kwestii, która może odmienić status prawny znacznej części kościołów amerykańskich, nawet pozbawiając ich przywileju federalnych i stanowych zwolnień podatkowych. Kwestią tą jest równouprawnienie osób homoseksualnych w życiu prywatnym i publicznym, z prawem do adopcji dzieci i zawierania małżeństw włącznie. Od 1996 r., w którym SN po raz pierwszy, w sprawie *Romer v. Evans*, uznał konstytucyjność zakazu dyskryminacji ze względu na orientację seksualną³, status prawny homoseksualistów w USA uległ radykalnej zmianie⁴. Przełomowe orzeczenia na ich korzyść zapadły w 2003 r., w którym SN w sprawie *Lawrence and Garner v. Texas* uznał równe prawo homoseksualistów do prywatnego współżycia seksualnego⁵, a Sąd Najwyższy Massachusetts (*Supreme Judicial Court*) zalegalizował małżeństwa homoseksualne (*same-sex marriage*) w pierwszym stanie USA⁶. Po dziewięciu latach analogiczną legalizację, ale już w drodze referendum, przeprowadziły trzy stany (Main, Maryland i Waszyngton), a w swoim ostatnim orzeczeniu w sprawie *United States v. Windsor* SN uznał za niekonstytucyjną federalną heteroseksualną definicję małżeństwa⁷.

Powyższe zmiany prawne pozostają w ścisłym związku ze zmianą społecznego statusu tzw. LGBT w USA⁸. Przykładowo, zgodnie z najnowszymi badaniami opinii publicznej ogłoszonymi przez First Amendment Center, 62% Amerykanów uważa, iż wszystkie kościoły

² Tamże, s. 26.

³ *Romer v. Evans*, 517 U.S. 620 (1996).

⁴ Zob. P. Michalik, *Czy Sąd Najwyższy USA zalegalizuje małżeństwa homoseksualne? Hollingsworth v. Perry i United States v. Windsor*, „Forum Prawnicze” 2013, Nr 1(15), s. 36-49.

⁵ *Lawrence and Garner v. Texas*, 539 U.S. 558 (2003).

⁶ *Goodridge v. Dept. of Public Health*, 798 N.E.2d 941 (Mass. 2003).

⁷ *United States v. Windsor*, 570 U.S. ___ (2013). Zob. niżej, s. 7-9.

⁸ L(esbians)G(ays)B(isexuals)T(ransgenders).

i afiliowane przy nich organizacje pożytku publicznego prowadzące działalność w zakresie ochrony zdrowia i korzystające z funduszy rządowych, mają obowiązek udzielania swoich świadczeń parom i małżeństwom homoseksualnym. Natomiast 52% ankietowanych przyznaje państwu prawo do nałożenia na firmy świadczące usługi ślubne i weselne obowiązku obsługi klientów homoseksualnych, także w przypadku gdy małżeństwa osób tej samej płci są sprzeczne z przekonaniami religijnymi właściciela czy pracowników firmy⁹. Te i podobne wyniki badań opinii społecznej nie pozostają bez wpływu na władze federalne i stanowe. Najdobitniejszym tego wyrazem było oficjalne poparcie małżeństw homoseksualnych przez prezydenta Baracka Obamę w maju 2012 r., a więc przed wygranymi wyborami na drugą kadencję¹⁰. Przy czym już w lutym 2011 r. zgodnie z poleceniem prezydenta prokurator generalny odmówił obrony konstytucjonalności DOMA¹¹ przed sądami federalnymi¹².

Nie ulega wątpliwości, iż społeczeństwo amerykańskie, a właściwie władze federalne oraz stanowe, muszą rozstrzygnąć w jakim zakresie kwestia praw LGBT wpłynie na status prawny związków wyznaniowych, które nie uznają równouprawnienia orientacji homo i heteroseksualnej, w szczególności małżeństw osób tej samej płci. Wraz z rozwojem, już od lat 70-tych XX w., stanowych praw antydyskryminacyjnych w zakresie orientacji seksualnej, stopniowo obejmowały one coraz szerszy zakres spraw¹³, rozszerzając tym samym pole potencjalnego konfliktu z prawami wierzących i ich kościołów. Obecnie obejmuje ono zarówno różne kwestie cywilnoprawne, między innymi zatrudnienie, wynajem lokali

⁹ <http://www.firstamendmentcenter.org/for-most-americans-gay-equality-trumps-religious-objections> [dostęp: 16.08.2013].

¹⁰ <http://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-18014102> [dostęp: 16.08.2013].

¹¹ Defense of Marriage Act, 110 Stats. 2419 (1996). Ustawa Kongresu z 1996 r. ustanawiająca heteroseksualną definicję małżeństwa w prawie federalnym. Szerzej zob. P. Michalik, *Czy Sąd Najwyższy*, s. 38.

¹² *Statement of the Attorney General on Litigation Involving the Defense of Marriage Act*, The United States Department of Justice, <http://www.justice.gov/opa/pr/2011/February/11-ag-222.html> [dostęp: 16.08.2013].

¹³ Zob. P. Michalik, *Równość i wolność religijna w orzeczeniu Sądu Najwyższego USA w sprawie Christian Legal Society v. Martinez*, w: *Równość w życiu publicznym*, red. W. Zuziak, J. Mysona-Byrska, Kraków 2012, s. 148-152.

czy prowadzenie działalności gospodarczej jak i administracyjnoprawne, zwłaszcza w zakresie dotowanej z środków stanowych i federalnych szeroko pojętej działalności użyteczności publicznej (edukacja, opieka medyczna i społeczna, kultura), a nawet karnoprawne, jak w przypadku tzw. „mowy nienawiści (*Hate Speech*)”¹⁴. Jak można się spodziewać *climax* owego konflikt nastąpiłby wraz z legalizacją małżeństw homoseksualnych we wszystkich 50 stanach USA, choć nawet wówczas możliwe jest także przyjęcie rozwiązania kompromisowego, które już funkcjonuje w części z 13 „tęczowych” stanów¹⁵.

Problem kolizji między prawami homoseksualistów, gwarantowanymi przez *Equal Protection Clause* XIV Poprawki i *Due Process Clause* V i XIV Poprawki do Konstytucji federalnej, a prawami wierzących i ich kościołów, gwarantowanymi przez *Free Exercise Clause* i *Establishment Clause* I Poprawki¹⁶, był i jest przedmiotem orzecznictwa sądów amerykańskich. Przykładowo w 2008 r. Sąd Najwyższy Kalifornii (*California Supreme Court*) w sprawie *North Coast Women's Care Medical Group, Inc. v. San Diego County Superior Court* orzekł, iż klauzula swobodnej praktyki nie zwalnia lekarza z stanowego zakazu dyskryminacji pacjentów homoseksualnych¹⁷. Lekarz prowadzący praktykę w zakresie sztucznej inseminacji nie może odmówić zabiegu lesbijce powołując się na swoje przekonania religijne, chyba że zabiegu dokona inny lekarz tej samej placówki medycznej. Zdaniem sądu w przedmiotowej sytuacji interes państwa (tj. stanu Kalifornia) w doprowadzeniu do równego dostępu homoseksualistów do opieki medycznej przeważa nad wolnością religijną lekarza¹⁸. Ani powyż-

¹⁴ Szerzej zob. R. Severino, *Or for Poorer? How Same-Sex Marriages Threatens Religious Liberty*, „Harvard Journal of Law and Public Policy” 2007, t. 30/3, s. 957-979.

¹⁵ Zob. D. NeJaime, *Marriage Inequality: Same-Sex Relationships, Religious Exemptions, and the Production of Sexual Orientation Discrimination*, „California Law Review” 2012, t. 100/5, s. 1169-1238.

¹⁶ Zob. P. Michalik, *Równość i wolność religijna*, s. 145-148, 155-156; tenże *Czy Sąd Najwyższy*, s. 38.

¹⁷ *North Coast Women's Care Medical Group, Inc. v. San Diego County Superior Court*, 189 P.3d 959 (Cal. 2008).

¹⁸ Zob. *First Amendment. California Supreme Court Holds That Free Exercise of Religion Does Not Give Fertility Doctors Right to Deny Treatment to Lesbians*, „Harvard Law Review” 2008, t. 122/2, s. 787-794.

sza, ani podobna sprawa nie znalazła się na wokandzie SN. Jednak na przestrzeni ostatnich trzech lat sąd ten rozstrzygnął trzy inne sprawy, wyznaczające kierunek przyszłego orzecznictwa SN w powyższej zarysowanym konflikcie, który może pozbawić część amerykańskich kościołów przywileju zwolnień podatkowych.

II. CHRISTIAN LEGAL SOCIETY CHAPTER V. MARTINEZ¹⁹

28 czerwca 2010 r. SN wydał wyrok w sprawie *Christian Legal Society Chapter v. Martinez*²⁰. Sprawa ta zdecydowanie podzieliła sąd (5-4), a o jej ostatecznym wyniku zadecydował sędzia Anthony Kennedy, który przyłączył się do opinii skrzydła liberalnego, autorstwa sędzi Ruth Bader Ginsburg. Przeciwna jej opinia konserwatystów, autorstwa sędziego Samuela A. Alito, stanowiła zdecydowane *votum separatum*. Przedmiotem sprawy było powództwo organizacji studenckiej, należącej do działającego w całych Stanach Zjednoczonych Chrześcijańskiego Towarzystwa Prawniczego (Christian Legal Society). Uzależnia ono członkostwo od złożenia pisemnego wyznania wiary chrześcijańskiej (*Statement of Faith*) i stosowania się do jej wymogów w swoim postępowaniu. Dlatego też działające w Hastings College of the Law Uniwersytetu Kalifornijskiego lokalne CLS zabroniło członkostwa w swojej organizacji osobom tych wymogów nierespektującym, w tym „aktywnym” homoseksualistom. Wówczas decyzją władz uczelni CLS została pozbawiona pełnoprawnego uczestnictwa w kampusie uniwersyteckim. Podstawą tej sankcji było nieprzestrzeganie wprowadzonej na tymże kampusie, zgodnie z prawem stanowym, polityki niedyskryminacji (*nondiscrimination policy*) oraz służącej jej implementacji polityki „otwartego dostępu” (*all-comers policy*).

¹⁹ Ponieważ sprawa ta była już przedmiotem mojego artykułu przedstawię ją jedynie w zakresie niezbędnym dla dalszych rozważań. Co do całego podrozdziału zob. P. Michalik, *Równość i wolność religijna*, s. 152-166.

²⁰ *Christian Legal Society Chapter of the University of California, Hastings College of the Law v. Martinez*, 561 U.S. __ (2010).

Zdaniem CLS decyzja ta pogwałciła prawa organizacji do wolności słowa/ekspresji, wolności stowarzyszania się oraz wolności religijnej gwarantowanych przez *Free Speech/Expression Clause* i *Free Exercise Clause* I Poprawki do Konstytucji federalnej. Stanowisko CLS znajdowało mocne oparcie w jednoznacznym orzecznictwie SN w zakresie prawa stowarzyszeń, także religijnych, do swobodnej ekspresji (wyrażania) wspólnych poglądów (*right to expressive association*) w ramach tzw. ograniczonej przestrzeni publicznej (*limited public forum*, LPF) jaką jest także kampus uniwersytecki. W poprzedzających *Martinez* precedensach SN orzekł, iż niedopuszczalne jest wykluczenie osoby lub organizacji z LPF ze względu na jej przekonania religijne (*Widmar v. Vincent*²¹, *Rosenberger v. University of Virginia*²², *Good News Club v. Milford Central School*²³). Co więcej, w dotyczącym wprost dyskryminacji osób homoseksualnych przez stowarzyszenia orzeczeniu *Boy Scouts of America v. Dale* SN uznał, iż *Free Speech/Expression Clause* przyznaje skautom amerykańskim prawo do odmowy homoseksualiście praw członka tego stowarzyszenia, mimo stanowego zakazu dyskryminacji ze względu na orientację seksualną²⁴.

Argumentacja CLS nie znalazła jednak uznania większości SN. Jak zauważyła sędzia Ginsburg powyższe precedensy z zakresu LPF dotyczyły sytuacji, w których organizator forum (miejscowe władze, uczelnia) bezpośrednio naruszał wolność słowa lub wolność religijną określonego podmiotu zakazując mu ekspresji swojego światopoglądu. W przypadku *Hastings* polityka otwartego dostępu była całkowicie neutralna, gdyż nakazywała wszystkim organizacjom przyjmowanie wszystkich potencjalnych członków. Zdaniem sądu to nie uczelnia dyskryminowała światopogląd i religię CLS, ale CLS a priori dyskryminował osoby o odmiennym światopoglądzie, w tym homoseksualistów. W opinii SN także precedens z *Boy Scouts* nie jest wiążący gdyż dotyczy sytuacji bezpośredniego pogwałcenia przez władze stanowe prawa stowarzyszenia do swobodnej ekspresji. Natomiast w przypadku

²¹ *Widmar v. Vincent*, 454 U.S. 263 (1981).

²² *Rosenberger v. University of Virginia*, 515 U.S. 819 (1995).

²³ *Good News Club v. Milford Central School*, 533 U.S. 98 (2001).

²⁴ *Boy Scouts v. Dale*, 530 U.S. 640 (2000).

CLS nastąpiło jedynie ograniczenie tego prawa, poprzez pozbawienie organizacji przywilejów wynikających z pełnoprawnego uczestnictwa w kampusie uczelni. W opinii SN I Poprawka obliuguje państwo do tolerowania dyskryminującego światopoglądu, także religijnego, ale nie wymaga jego wspierania. Uczelnia (państwo) – stosując metaforę sędzi Ginsburg – nie ma prawa użyć kija, ale ma prawo odmówić marchewki, którą otrzymają jedynie ci, którzy uznają promowany przez państwo światopogląd²⁵.

III. HOSANNA-TABOR EVANGELICAL LUTHERAN CHURCH AND SCHOOL V. EEOC

11 stycznia 2012 r. prezes John Roberts ogłosił przygotowany przez siebie jednomyślny wyrok SN w sprawie *Hosanna-Tabor Evangelical Lutheran Church and School v. Equal Employment Opportunity Commission*²⁶. Przedmiotem sprawy było powództwo EEOC – agencji federalnej mającej na celu nadzorowanie przepisów antydyskryminacyjnych w zatrudnieniu – wniesione na skutek skargi Cheryl Perish, nauczycielki w wyznaniowej szkole luterńskiej. Powód zarzucił kościołowi prowadzącemu szkołę naruszenie ustawy federalnej z 1990 r. zakazującej dyskryminacji pracowników ze względu na niepełnosprawność: American with Disabilities Act (ADA)²⁷, gdyż szkoła nie chciała przywrócić Perish do pracy po kilkumiesięcznej chorobie (narkolepsji). Istotą sprawy był jednak fakt, iż Perish była zatrudniona w szkole i kościele nie jako świecki nauczyciel (*lay teacher*), choć uczyła głównie „świeckich” przedmiotów, ale jako nauczyciel-duchowny (*called teacher*) uprawniony między innymi do prowadzenia nabożeństw (*chapel service*). Zdaniem pozwanego kościoła była to wystarczająca przesłanka do powołania się na tzw. wyjątek pastorski

²⁵ *Christian Legal Society Chapter v. Martinez*, s. 16.

²⁶ *Hosanna-Tabor Evangelical Lutheran Church and School v. EEOC*, 565 U.S. ___ (2012).

²⁷ American with Disabilities Act, 42 U.S.C. § 12101.

(*ministerial exception*), który zwalnia związki wyznaniowe od stosowania praw antydyskryminacyjnych w zatrudnieniu duchownych²⁸.

Potrzeba ustanowienia *ministerial exception* – jako środka niezbędego dla zagwarantowania przewidzianej w I Poprawce wewnętrznej autonomii związków wyznaniowych – pojawiła się wraz z uchwaleniem przez Kongres w 1964 r. ustawy o prawach obywatelskich (Civil Right Act), wprowadzającej pierwszy federalny zakaz dyskryminacji w zatrudnieniu²⁹. Od tego momentu federalne sądy apelacyjne konsekwentnie odmawiały stosowania praw antydyskryminacyjnych w sporach między duchownymi a zatrudniającymi ich kościołami³⁰. SN nie wypowiedział się w tej kwestii, ale w innych sprawach z zakresu spraw wewnętrznych związków wyznaniowych, niezmienni przyznawał pierwszeństwo gwarancjom wynikającym z klauzul religijnych przed interesem państwa. I tak w sprawie *Kedroff v. Saint Nicholas Cathedral of Russian Orthodox Church in North America*, rozstrzygniętej w 1952 r. w dobie Maccartyzmu, SN uznał za niekonstytucyjne prawo stanu Nowy Jork nakazujące wszystkim cerkwiom prawosławnym podporządkowanie się władzom kanonicznym rezydującym w USA³¹. Podobnie w sprawie *Serbian Eastern Orthodox Diocese for United States and Canada v. Milivojevich* z 1976 r. SN orzekł, iż klauzule religijne I Poprawki zakazują państwu rozstrzygania co do prawidłowości procedur kanonicznych, w tym depozycji biskupa³².

W *Hosanna-Tabor* SN miał odpowiedzieć na dwa pytania. Czy I Poprawka do Konstytucji federalnej gwarantuje szczególną ochronę kościołów przed odpowiedzialnością z tytułu dyskryminacji w zatrudnieniu w drodze wyjątku pastorskiego oraz czy Cheryl Perish jako *called teacher* podlega powyższemu wyłączeniu? Twierdząca odpowiedź na

²⁸ *Hosanna-Tabor Evangelical Lutheran Church and School v. EEOC*, Syllabus.

²⁹ Civil Right Act of 1964, 42 U.S.C. § 1983.

³⁰ *Hosanna-Tabor Evangelical Lutheran Church and School v. EEOC*, Syllabus.

³¹ *Kedroff v. Saint Nicholas Cathedral of Russian Orthodox Church in North America*, 344 U.S. 94 (1952).

³² *Serbian Eastern Orthodox Diocese for United States and Canada v. Milivojevich*, 426 U.S. 696 (1976).

pierwsze pytanie nie była zaskoczeniem³³. Także federalny Sąd Apelacyjny dla Szóstego Okręgu (*Sixth Circuit*), który uchylił korzystny dla szkoły wyrok I instancji, potwierdził obowiązywanie *ministerial exception*³⁴. Nie zmienia to jednak faktu, iż jednomyślne stwierdzenie SN, że wyjątek pastorski blokuje możliwość wniesienia przeciwko związkowi wyznaniowemu powództwa z tytułu dyskryminacji w zatrudnieniu, ma fundamentalne znaczenie dla obecnego i przyszłego statusu kościołów w USA. Prezes Roberts podkreślił ten fakt stwierdzając, iż „Interes społeczeństwa w wykonywaniu ustaw antydyskryminacyjnych w zatrudnieniu jest niewątpliwie ważny, jednak nie mniej ważny jest interes grup religijnych w wyborze tych, którzy będą głosić ich przekonania, nauczać wiary i prowadzić ich misję. Gdy duchowny, który został zwolniony pozywa swój kościół twierdząc, iż wypowiedzenie było dyskryminujące, Pierwsza Poprawka wskazuje nam właściwe rozwiązanie. Kościół musi być wolny w wyborze tych, którzy będą prowadzić go na jego drodze.”³⁵

Dla stron postępowania decydujące jednak było stanowisko SN w sprawie statusu Perish jako pracownika szkoły. W tej kwestii sąd także jednomyślnie stanął po stronie szkoły uznając, wbrew stanowisku EEOC i Szóstego Okręgu, iż Perish jako *called teacher* była duchownym kościoła. Podstawą jednomyślności SN była kompromisowa formuła oceny statusu nauczycielki przyjęta przez prezesa Roberts. Uznał on, iż przedmiotowa ocena winna uwzględniać różne komponenty uwzględniające całokształt powiązań między kościołem a jego pracownikiem. W przypadku Perish były to: tytuł *called teacher* nadany w drodze formalnego aktu kościoła, wykształcenie teologiczne, oraz funkcje duszpasterskie i liturgiczne wykonywane przez nauczycielkę obok nauczania świeckiego, nawet jeżeli to ostatnie było podstawową rolą pracownika³⁶. Warto jednak zauważyć, iż niezależnie od komponentów takiej oceny zawsze jest ona pewną ingerencją sądu (a więc

³³ Choć nie była bynajmniej oczywista, gdyż SN musiał wziąć pod uwagę swoje orzeczenie w sprawie *Employment Division v. Smith*. Zob. niżej, s. 9 i nast.

³⁴ *Hosanna-Tabor Evangelical Lutheran Church and School v. EEOC*, Syllabus.

³⁵ *Hosanna-Tabor Evangelical Lutheran Church and School v. EEOC*, s. 21-22.

³⁶ Tamże, s. 15-18.

państwa) w wewnętrzne sprawy związku wyznaniowego. Na ten fakt zwrócił uwagę w swojej opinii zbieżnej sędzia Clarence Thomas. Podkreślił on, iż jakkolwiek sposób oceny statusu Perish jest racjonalny i prowadzi do słusznych wniosków, jest on zbyt daleko idącą ingerencją państwa w sprawę kościoła. Zdaniem Thomasa sąd powinien ograniczyć się do oceny, w świetle przedstawionych przez strony dowodów, czy oświadczenia kościoła o duchownym statusie jego pracownika zostało złożone w dobrej wierze³⁷.

IV. UNITED STATES V. WINDSOR³⁸

26 czerwca 2013 r. SN rozstrzygnął dwie sprawy: *Hollingsworth v. Perry*³⁹ i *United States v. Windsor*. Wyroki te z pewnością należały do najbardziej oczekiwanych w historii amerykańskiego sądownictwa z zakresu praw obywatelskich, gdyż istotą obu spraw było pytanie o konstytucyjność małżeństw homoseksualnych. Jednak w *Hollingsworth* większość sędziów (5-4) uznała, iż zgodnie z art. III Konstytucji federalnej sprawa ta nie podlega kognicji SN, gdyż strona wnosząca apelację nie miała zdolności sądowej (*standing*)⁴⁰. Dlatego też to *Windsor* jest pierwszym precedensem SN dotyczącym *same-sex marriage* w USA. Nie jest on jednak „mocnym” precedensem, gdyż po pierwsze, jak można było się spodziewać, zapadł minimalną większością (5-4) skrzydła liberalnego, do którego przyłączył się sędzia Kennedy⁴¹. Po drugie, podobnie jak w *Hollingsworth* także w *Windsor* sędziowie mieli poważne wątpliwości co do kognicji SN, który zdaniem mniejszo-

³⁷ Tamże, (Thomas, J., concurring), s. 1-2.

³⁸ Szczegółową analizę stanu faktycznego i prawnego tej sprawy, jak również siostrzanej dla niej sprawy *Hollingsworth v. Perry*, ale sprzed rozstrzygnięcia ich przez SN, przedstawiłem w powołanym już artykule *Czy Sąd Najwyższy USA zalegalizuje małżeństwa homoseksualne?*

³⁹ *Hollingsworth v. Perry*, 570 U.S. ___ (2013).

⁴⁰ Tamże, s. 2. Materialnym skutkiem takiego orzeczenia jest utrzymanie w mocy wyroku federalnego Sądu Dystryktowego dla Dystryktu Północnej Kalifornii, czyli powtórna legalizacja małżeństw homoseksualnych w tym stanie. Zob. P. Michalik, *Czy Sąd Najwyższy*, s. 37.

⁴¹ Tamże, s. 44-45.

ści rażąco przekroczył swoje kompetencje⁴². Po trzecie i najistotniejsze, sam sąd ograniczył zakres podmiotowy swojego orzeczenia wyłącznie do stanów, w których zalegalizowano małżeństwa homoseksualne⁴³.

Wymienione „słabe strony” wyroku z *Windsor* nie przesłaniają jednak faktu, iż jest on wiążącym wszystkie sądy amerykańskie precedensem. SN przyznał w nim rację powódce – lesbijce Edith Windsor, iż DOMA narusza klauzulę sprawiedliwego procesu (*Due Process Clause*) Piątej Poprawki do Konstytucji federalnej. Materialną podstawą tego naruszenia jest wynikający z zastosowania DOMA dyskryminujący homoseksualistów nierówny status ich małżeństwa i małżeństwa heteroseksualnego. Sytuacja taka wystąpiła w przypadku Windsor, obywatelki stanu Nowy Jork, który uznał zawarte przez nią w 2007 r. w Kandzie małżeństwo homoseksualne⁴⁴. Ponieważ zgodnie z DOMA małżeństwa tego nie uznały władze federalne, po śmierci współmałżonki/partnerki Windsor federalne organy podatkowe obciążyły powódkę podatkiem spadkowym w wysokości 363 000 dolarów, z którego to podatku zwolnieni są małżonkowie heteroseksualni. Zdaniem SN sprawa Windsor jest wzorcowym przykładem wykreowania przez DOMA, w obrębie jednego stanu, dwóch rodzajów instytucji małżeństwa: bardziej (hetero) i mniej (homo) uprzywilejowanego. Stratyfikacja ta jest sprzeczna z zasadą równości wobec prawa, a podstawą nierówności jest narzucona przez DOMA heteroseksualna definicja małżeństwa⁴⁵.

Uzasadniając powyższe stanowisko sędzieja Kennedy, autor opinii większości, przyznał, iż w chwili uchwalania DOMA „wielu obywateli nawet nie brało pod uwagę sytuacji, w której dwie osoby tej samej płci mogłyby aspirować do uzyskania statusu i godności jaką mają mężczyzna i kobieta w ramach legalnego małżeństwa”⁴⁶. Jednak zdaniem SN główną przyczyną uchwalenia DOMA było dążenie rządu federalnego do ograniczenia samodzielności stanów i upośledzenia określonej

⁴² *United States v. Windsor*, (Roberts C.J., dissenting), s. 1; (Scalia J., dissenting), s. 1.

⁴³ *United States v. Windsor*, s. 26.

⁴⁴ Stan Nowy Jork zalegalizował małżeństwa homoseksualne w 2011 r.

⁴⁵ *United States v. Windsor*, Syllabus.

⁴⁶ *United States v. Windsor*, s. 13.

grupy społecznej – homoseksualistów, na co symbolicznie wskazuje tytuł ustawy: Ustawa o obronie małżeństwa. Ogranicza ona legalnym w świetle prawa stanowego małżeństwom homoseksualnym dostęp do licznych przywilejów federalnych, zwłaszcza w zakresie prawa administracyjnego, z których mogą korzystać mieszkające w tym samym stanie małżeństwa heteroseksualne. „DOMA – twierdzi Kennedy – [...] statuuje pary homoseksualne w niepewnej pozycji małżeństwa drugiej kategorii. To rozróżnienie deprecjonuje parę, której moralne i seksualne wybory [zgodnie z precedensem w sprawie *Lawrence and Garner v. Texas*] chroni Konstytucja, i której związkowi stan chce przydać godności. Co więcej, poniżej ono dziesiątki tysięcy dzieci obecnie wychowywanych przez pary homoseksualne”⁴⁷.

V. CZY „HOMOFOBICZNE” KOŚCIOŁY CZEKA LOS BOB JONES UNIVERSITY?

W 1983 r. ośmiu sędziów SN nie miało wątpliwości, iż Uniwersytet Boba Jonesa, który zgodnie z doktryną prowadzącego go kościoła stosował dyskryminację rasową, może i powinien zostać pozbawiony przywileju zwolnienia podatkowego. Zdaniem sądu żywotny interes państwa w zwalczaniu dyskryminacji rasowej przeważa nad ograniczeniem wolności religijnej kościoła gwarantowanej w *Free Exercise Clause* I Poprawki⁴⁸. W 1990 r. w kontrowersyjnym wyroku w sprawie *Employment Division v. Smith* sześciu sędziów uznało, iż neutralne normy generalne regulujące postępowanie obywateli, jak przepisy antynarkotykowe, nie naruszają klauzuli swobodnej praktyki⁴⁹. W 2000 r. w *Boy Scouts v. Dale* pięciu sędziów orzekło, iż gwarantowana przez I Poprawkę prawo do stowarzyszania się w celu wyrażania wspólnych poglądów ma pierwszeństwo przed interesem państwa

⁴⁷ Tamże, s. 23.

⁴⁸ Zob. *Bob Jones University v. United States*, 461 U.S. 574 (1983) oraz P. Michalik, *Zwolnienia podatkowe*, s. 15-19.

⁴⁹ Zob. *Employment Division v. Smith*, 494 U.S. 872 (1990) oraz P. Michalik, *Równość i wolność religijna*, s. 161.

w zwalczaniu dyskryminacji ze względu na orientację seksualną. Jednak w 2010 r. – czyli po wyroku z *Lawrence and Garner v. Texas* – w *Christian Legal Society Chapter v. Martinez* pięciu sędziów powołało się na precedens z *Bob Jones University*, a nie *Boy Scouts v. Dale* wskazując, iż interes państwa w zwalczaniu dyskryminacji ze względu na orientację seksualną pozwala na ograniczenie wolności religijnej i wolności stowarzyszania się dla wyrażania wspólnych poglądów⁵⁰.

W świetle przedstawionej sekwencji judykatów oraz wyroku z *Windsor*, niełatwo znaleźć prawne argumenty, które miałyby powstrzymać SN przed rewitalizacją precedensu z *Bob Jones University* w jego właściwej sferze obowiązywania – zwolnieniach podatkowych dla związków wyznaniowych. Jeżeli zdaniem pięciu sędziów: Kennedy’ego, Ginsburg, Stephena G. Breyera, Soni Sotomayor i Eleny Kagan dyskryminacja małżeństw homoseksualnych jest tak poważnym pogwałceniem Konstytucji, iż uprawnia SN do uchynienia ustawy Kongresu, to czy kościoły dyskryminujące te małżeństwa powinny korzystać z przywileju zwolnienia podatkowego? Co w sytuacji gdy w najbliższej przyszłości większość SN – wbrew deklaracjom z *Windsor*, a zgodnie z uzasadnionym przecuciem sędziego Scali⁵¹ – zdecyduje się jednak na odgórną legalizację małżeństw homoseksualnych w całych Stanach Zjednoczonych? Negatywna odpowiedź na pierwsze z tych pytań znajduje swoje uzasadnienie zarówno w precedensach z *Bob Jones* i *Smith* jak i *Martinez*⁵². Pozytywna – jeśli w ogóle możliwa – w jednomyślnym precedensie z *Hosanna-Tabor Evangelical Lutheran Church and School v. EEOC*.

Stosunkowo niewielkie zdaniem większości komentatorów konstytucyjne znaczenie precedensu z *Martinez*, wynika z faktu zawężenia jego pola przedmiotowego do *prima facie* neutralnej polityki otwartego dostępu. Tym samym, mimo iż orzeczenie to *de facto* ograniczyło wolność religijną i wolność swobodnej ekspresji CLS, *de iure* nie

⁵⁰ Zob. wyżej, s. 3-5.

⁵¹ *United States v. Windsor*, (Scalia J., dissenting), s. 21-24.

⁵² Zob. L. C. McClain, *Religious Political Virtues and Values in Congruence or Conflict? On Smith, Bob Jones University, and Christian Legal Society*, „Cardozo Law Review” 2011, t. 32/5, s. 1959-2007.

rozstrzygnęło czy *Free Speech Clause* dopuszcza ograniczenie tych wolności przez przepisy zakazujące dyskryminacji ze względu na orientację seksualną⁵³. Formalnie w *Martinez* SN nie przełamała precedensu z *Boy Scouts*, gdyż opinia większości sędzi Ginsburg ogranicza się do *all comers policy*. Jednak treść pozostałych opinii, zwłaszcza w kontekście *Lawrence* i *Windsor* nie pozostawia wątpliwości, iż wszyscy sędziowie chcieli wypowiedzieć się także w kwestii polityki niedyskryminacji. „Liberalny jastrząb” sędziego John Paul Stevens stwierdził to *expressis verbis* w swojej opinii zbieżnej, uznając politykę niedyskryminacji ze względu na orientację seksualną w ramach LPF za w pełni konstytucyjną⁵⁴. W odpowiedzi, w imieniu konserwatystów sędziego Alito, także wprost, uznał ją za sprzeczną z gwarancjami I Poprawki⁵⁵.

Gotowość sędziego Stevensa do umocnienia znaczenia polityki niedyskryminacji względem LGBT doprowadziła go do stwierdzenia, które niedwuznacznie przywołuje precedens z *Bob Jones University*. Puentując swoją opinie wprost porównuje on dyskryminację jakiej dopuściło się CLS wobec homoseksualistów z „wyłączeniem i wrogim postępowaniem wobec Żydów, czarnych i kobiet”. „Wolne społeczeństwo – kontynuuje Stevens – musi tolerować takie grupy [jak CLS]. Nie ma jednak obowiązku ich subsydiować, udzielając oficjalnego poparcia lub dając równy dostęp do szkolnego kampusu”⁵⁶. W słowach tych Stevens jednoznacznie wskazuje, iż uważa zwalczanie dyskryminacji ze względu na orientację seksualną, analogicznie jak w przypadku dyskryminacji religijnej⁵⁷, rasowej⁵⁸ i płciowej⁵⁹, za żywotny interes państwa. Interes, który w *Bob Jones University* obligował federalne organy podatkowe (IRS) do pozbawienia kościoła zwolnienia podatkowego. Niewątpliwie stanowisko to w 2010 r. było stanowiskiem skraj-

⁵³ Zob. W. P. Marshall, *Smith, Christian Legal Society, and Speech Based Claims for Religious Exemptions from Neutral Laws of General Applicability*, „Cardozo Law Review” 2011, t. 32/5, s. 1937-1958.

⁵⁴ *Christian Legal Society Chapter v. Martinez*, (Stevens J., concurring), s. 1-6.

⁵⁵ *Christian Legal Society Chapter v. Martinez*, (Alito J., dissenting), s. 18-23.

⁵⁶ *Christian Legal Society Chapter v. Martinez*, (Stevens J., concurring), s. 6.

⁵⁷ Zob. *Sherbert v. Verner*, 374 U.S. 398 (1963).

⁵⁸ Zob. *Loving v. Virginia*, 388 U.S. 1 (1967).

⁵⁹ Zob. *Roberts v. United States Jaycees*, 468 U.S. 609 (1984).

nym, ale trudno nazwać go takim po *Windsor*, a tym bardziej w razie przyszłej legalizacji małżeństw homoseksualnych we wszystkich 50 stanach USA.

Jednak także w przypadku gdy implementacja zakazu dyskryminacji LGBT nie stanie się żywotnym interesem państwa nie oznacza to, iż *Bob Jones* nie znajdzie zastosowania do „homofobicznych” kościołów. W ślad za precedensem z *Walz v. Tax Commission*⁶⁰ jednoznacznie stwierdza on bowiem, iż podstawą przywileju zwolnienia podatkowego jest status związku wyznaniowego jako organizacji pożytku publicznego, przestrzegającej prawa państwowego. Kościół dyskryminujący homoseksualistów nie tylko nie działa zgodnie z interesem publicznym, ale łamie także przepisy antidyskryminacyjne, czyli nie zasługuje na wsparcie ze strony państwa. Oczywiście jeżeli przepisy antidyskryminacyjne naruszałyby wolność religijną wierzących i ich kościołów, ich nieprzestrzeganie byłoby prawem gwarantowanym przez I Poprawkę. Tak jest w przypadku *ministerial exception*, ale poza tym wyjątkiem wiążącym precedensem pozostaje *Employment Division v. Smith*, w świetle którego przepisy antidyskryminacyjne regulujące postępowanie obywateli są normami generalnymi, nie naruszającymi klauzuli swobodnej praktyki⁶¹. Jednocześnie *Martinez* wyraźnie wskazuje, iż większość z *Windsor*, powołując się na *dictum* Ginsburg o kiju i marchewce oraz opinię zbieżną Stevensa, wykluczy ochronę przywilejów podatkowych związków wyznaniowych także w oparciu o *Free Speech Clause*.

W przedstawionym stanie prawnym jedynym argumentem na rzecz zachowania przedmiotowych przywilejów przez kościoły dyskryminujące osoby homoseksualne i ich związki, zdaje się być precedens z *Hosanna-Tabor*. Jednak nie w swoim głównym twierdzeniu dotyczącym *ministerial exception*, ale w fragmencie dotyczącym częściowej redefinicji zakresu obowiązywania precedensu ze *Smith*⁶². W *Hosanna-Tabor* EEOC podniosło zarzut, iż *Smith* ogranicza zastosowanie wyjątku

⁶⁰ *Walz v. Tax Commission of the City of New York*, 397 U. S. 664. Zob. P. Michalik, *Zwolnienia podatkowe*, s. 10-14.

⁶¹ *Employment Division v. Smith*, 885.

⁶² Zob. *Leading Cases*, „Harvard Law Review” 2012, t. 126/1, s. 176-185.

pastorskiego w przypadku przepisów antydyskryminacyjnych. Odrzucając ten zarzut prezes Roberts zauważył, iż „*Smith* obejmuje regulacje państwowe dotyczące jedynie zewnętrznych działań fizycznych (*outward physical acts*). W przeciwieństwie do tego, obecna sprawa (tj. *Hosanna-Tabor*) dotyczy wtrącenia się państwa w wewnętrzną decyzję kościoła, która wpływa na jego wiarę i misję.”⁶³ Powyższe *dictum*, choć w samej sprawie *Perish* miało znaczenie drugorzędne, może mieć istotne znaczenie dla przyszłego zakresu obowiązywania precedensu ze *Smith*. Jeśli SN uznałby, iż precedens ten nie obejmuje przepisów zakazujących dyskryminacji osób homoseksualnych, wówczas *Free Exercise Clause* legitymowałaby nieprzestrzeganie tychże przepisów przez związki wyznaniowe⁶⁴. Oznaczałoby to, iż te ostatnie mogłyby zachować status organizacji pożytku publicznego bez rezygnacji z własnej tożsamości doktrynalnej i moralnej.

Podsumowując argumentację przedstawioną w niniejszym artykule za bardziej prawdopodobny należy uznać jednak przyszły scenariusz, w którym „homofobiczne” związki wyznaniowe czeka albo los *Bob Jones University* albo przynajmniej częściowa rezygnacja z dyskryminacji orientacji homoseksualnej i małżeństw osób tej samej płci. Ten drugi scenariusz mógłby nastąpić w oparciu o wymuszone kompromisy, na mocy których kościoły zachowałyby prawo do zwolnień podatkowych za cenę rezygnacji z zewnętrznych „aktów dyskryminacyjnych”⁶⁵. W świetle obowiązujących precedensów SN w zakresie zwolnień podatkowych dla związków wyznaniowych, te ostatnie nie będą miały skutecznych środków prawnych do obrony swoich przywilejów podat-

⁶³ *Hosanna-Tabor Evangelical Lutheran Church and School v. EEOC*, s. 15.

⁶⁴ Niewątpliwie kluczową kwestię – jak zakwalifikować łamanie przez związek wyznaniowy przedmiotowych przepisów antydyskryminacyjnych, w zaproponowanym przez prezesa Roberta nie do końca jasnej systematyce pozostawiam otwartą. Z pewnością jest to zadanie bardzo ocyjne i w praktyce zależeć będzie od woli politycznej większości SN i skuteczności argumentacji stron.

⁶⁵ W „tęczowych” stanach proces ten już następuje. Przykładowo w 2010 r., w obliczu legalizacji małżeństw homoseksualnych w Dystrykcie Kolumbia katolicka Archidiecezja Waszyngtońska zamknęła prowadzone przez siebie ośrodki adopcyjne, które zgodnie z prawem nie mogą już odmówić adopcji parze homoseksualnej. http://www.catholic-newsagency.com/news/same-sex_marriage_law_forces_d.c._catholic_charities_to_close_adoption_program/ [dostęp: 16.08.2013].

kowych w USA. Nie będzie już nim fundamentalny precedens z *Walz v. Tax Commission*, który przyznaje zwolnienia podatkowe jedynie kościołom działającym zgodnie z interesem publicznym. Natomiast w najnowszym orzeczeniu SN w sprawie *United States v. Windsor* interesem tym jest pełne równouprawnienie osób homoseksualnych, które część kościołów doktrynalnie i faktycznie dyskryminuje.

BIBLIOGRAFIA

- First Amendment. California Supreme Court Holds That Free Exercise of Religion Does Not Give Fertility Doctors Right to Deny Treatment to Lesbians*, „Harvard Law Review” 2008, t. 122/2, s. 787-794.
- Leading Cases*, „Harvard Law Review” 2012, t. 126/1, s. 176-185.
- Marshall W. P., *Smith, Christian Legal Society, and Speech Based Claims for Religious Exemptions from Neutral Laws of General Applicability*, „Cardozo Law Review” 2011, t. 32/5, s. 1937-1958.
- McClain L. C., *Religious Political Virtues and Values in Congruence or Conflict? On Smith, Bob Jones University, and Christian Legal Society*, „Cardozo Law Review” 2011, t. 32/5, s. 1959-2007.
- Michalik P., *Czy Sąd Najwyższy USA zalegalizuje małżeństwa homoseksualne? Hollingsworth v. Perry i United States v. Windsor*, „Forum Prawnicze” 2013, Nr 1(15), s. 36-49.
- Michalik P., *Równość i wolność religijna w orzeczeniu Sądu Najwyższego USA w sprawie Christian Legal Society v. Martinez*, w: *Równość w życiu publicznym*, red. W. Zuziak, J. Mysona-Byrska, Kraków 2012, s. 148-152.
- Michalik P., *Zwolnienia podatkowe dla związków wyznaniowych w orzecznictwie Sądu Najwyższego USA*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2012, t. 15, s. 5-28.
- NeJaime D., *Marriage Inequality: Same-Sex Relationships, Religious Exemptions, and the Production of Sexual Orientation Discrimination*, „California Law Review” 2012, t. 100/5, s. 1169-1238.
- Severino R., *Or for Poorer? How Same-Sex Marriages Threatens Religious Liberty*, „Harvard Journal of Law and Public Policy” 2007, t. 30/3, s. 957-979.

FUTURE OF TAX EXEMPTIONS FOR CHURCHES IN THE LIGHT
OF THE RECENT UNITED STATES SUPREME COURT DECISIONS

Summary

For many years, the United States Supreme Court (SC) decisions in the field of tax exemptions for churches have remained unchanged. Still, their constitutional future is not clear. The main reason behind that is development of LGBT rights, guaranteed by the Equal Protection and Due Process Clauses of the Fifth and Fourteenth Amendments to the US Constitution. The recent SC decisions in *Christian Legal Society Chapter v. Martinez* from 2010, *Hosanna-Tabor Evangelical Lutheran Church and School v. EEOC* from 2012, and *United States v. Windsor* from 2013, show us the most possible directions in which the SC would enter into growing conflict between a full homosexual equality and religious freedom, guaranteed by the Free Exercise and Establishment Clause of the First Amendment to the US Constitution. According to the author, after the SC decisions in *Martinez* and *Windsor* it seems quite obvious that “homophobic” churches would have lost their tax exempt status under the provisions of *Bob Jones University v. United States* and *Employment Division v. Smith*. From the other hand – if only same-sex marriage would not have become universal in the USA – the unanimous decision in *Hosanna-Tabor* would have got “homophobic” churches out of the operation of *Smith*, in order to prevent them from abandoning their discriminatory tenets.

Tłumaczenie własne autora

Key words: Supreme Court decisions, tax exemptions, churches, church - state relations

Słowa kluczowe: orzecznictwo Sądu Najwyższego USA, zwolnienia podatkowe, związki wyznaniowe, stosunki państwo - kościół